

I. A. GRIZOVA

AZ ESZTÉTIKAI KULTÚRA SZEREPE A SZEMÉLYISÉG KIALAKULÁSÁBAN ÉS FEJLŐDÉSÉBEN

A személyiség a legalapvetőbb társadalmi erőket magába foglalva a társadalmi rend és korszak tükröződése. Az aktív tevékenységre képes alkotó személyiség lényegében tükrözi és tetteiben megvalósítja a társadalom forradalmi átalakulásának és fejlődésének követelményeit és lehetőségeit.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága XXVII. kongresszusának politikai előterjesztésében úgy határozták meg, hogy „a harc iránya a jelen körülmények között — az emberi léthez méltó anyagi és szellemi körülmények megteremtése minden nép számára, bolygónk lakhatóságának biztosítása, beosztó viszonyulás kincseihez. És főleg — a megfelelő viszony a legmagasabb szintű gazdasághoz, az emberhez, s lehetőségeihez.”¹

A személyiségnek mint az ember társadalmi lényege kifejeződésének fejlettségi szintje meghatározza az emberi tényező jelentőségét és lehetőségeit a társadalom fejlődésében. Ezért a társadalom olyan személyiség kialakításában érdekelt, amely a legteljesebben megfelelne követelményeinek. A szocialista társadalom a személyiség kialakulását és fejlődését sokoldalúnak, egységesnek, harmonikusnak kívánja látni, amely képes a világ és saját maga alkotó átalakítására, lehetőségei felfedezésére és aktív kihasználására, amely lehetőségek a szocializmusnak mint társadalmi rendnek a sajátjai.

Azon tényezők között, melyek segítségével a társadalom a személyiségre hat, hozzájárul kialakulásához és fejlődéséhez, újrateremtve és tükröződve benne, sőt „beprogramozva” jövőjét, központi helyet foglal el az esztétikai kultúra. Ahhoz, hogy az esztétikai kultúra helyét és szerepét világosan lássuk az említett folyamatban, mindenekelőtt meg kell határoznunk az adott társadalmi jelenség lényegét, szerkezetét és jellegzetességeit a kultúra általános rendszerén belül.

A kultúra fogalma széles körben értelmezhető. Használatos speciálisan, szűkebb értelemben, és a lehető legtágabb, általánosítható és absztrakt értelemben, amikor mint filozófiai kategória szerepel. Ez utóbbi esetben interpretációk sokasága létezik, melyek közül sokra az a jellemző, hogy a kultúra jelenségét valamelyik konkrét megnyilvánulására, megjelenési formájára, szintjére, valamely jellemzőjére vezetik vissza. Így pl. azonosítják a kultúrát létrehozásának egy konkrét fajtájával (anyagi vagy szellemi, vagy egyszerre mindkettő), egy meghatározott civilizációval, vagy a személyiség és az individuum meghatározott minőségével. Gyakran kultúra alatt csak azt értik, ami pozitív, haladó és humánus tartalmú. Ezek mind sajátos megközelítések, maguk a meghatározások pedig csak a kultúra lehetséges megnyilvánulásait és különböző oldalait rögzítik.

Ugyanakkor a filozófiai gondolat fejlődése összekapcsolódott azon legáltaláno-

¹ Matyeriali XXVII. szjezda KPSzSz, „Kommunyiszt” 1986/4. sztr. 19.

sabb törvényszerűségek kibontásával, melyek felfedik a vizsgált jelenség lényegét. Határozottan ki kell emelni a kultúra meghatározásának azt az előremutató megközelítést, amely az emberi tevékenység fogalmával kapcsolja azt össze.² Itt a következő elgondolás érdemel figyelmet: a kultúra úgy jelenik meg, mint a tevékenység pillanata, mint amelyben kifejeződik az ember és a világ kölcsönhatása, azaz az ember minden alkotó ereje, ami az emberi természetnek megfelelteti. Az emberi társadalom kultúrájának fejlődését így a teljességre való törekvés jellemzi (különben igaz ez a személyiség fejlődésére is), a teremtés szellemi és anyagi teljességére, az emberi tevékenység intellektuális, emocionális és akarati tényezőinek teljességére, s ez utóbbi szubjektív és objektív alkotóelemeinek teljességére való törekvés ennek különböző megnyilvánulásaiban. Ebből kiindulva úgy gondoljuk, hogy a kultúrát meg lehet úgy határozni, mint az embernek önmaga megteremtését, lényegi, első-sorban persze társadalmi erői realizálásakor az emberi tevékenység különböző típusaiban. Így a kultúra az ember alkotta világnak és magának az embernek a meghatározott minősége, lényegének és a világgal való viszonyának a megnyilvánulása ennek a lényegnek és ezeknek a folyamatoknak az egységében.

Leggyakrabban a kultúra lényegének meghatározását két mutató kíséri: *mit* és *hogyan*, milyen módon alkot az ember (a társadalom). Úgy gondoljuk, a fentiekből feltétlenül következik, hogy be kell vezetni egy harmadik „koordinátát”, amely az emberi tevékenység akaratlagos kezdetét jelenti, nevezetesen: *miért* alkot. Ezek a mutatók egységükben hozzák meg a kultúra történeti jellegét, lényegét és irányultságát, s ezeken keresztül — az őt létrehozó társadalom történeti arculatát. Innen juthatunk el ahhoz a következtetéshez, hogy a legáltalánosabb értelemben a kultúrát úgy kellene meghatározni, mint az ember társadalmi halhatatlanságát. Mi tehát az esztétikai kultúra lényege, s miben áll specifikuma, ha a kultúra fentebb említett általános törvényszerűségeiből indulunk ki?

Az esztétikai kultúra mindenekelőtt természetesen a művészeti tevékenységhez kötődik. Az ember lényegi erőinek kifejeződése a művészeti tevékenység folyamatában (gyakorlati-szellemi létezésében, s mint ilyennek specifikus mechanizmusaiban), a művészeti tevékenység céltudatosságában, s végül eredményeinek megvalósításában — a létrehozott, meghatározott módon megőrzött és értelmezett művészeti alkotásokban. Ennek megfelelően az esztétikai kultúra a művészeti tevékenység mindkét ellentétes pólusán megjelenik — egyrészt a művészeti alkotást létrehozó művész tevékenységében, valamint a tevékenység címzettjének tevékenységében is, aki művészi igényeinek és művészi felfogóképessége színvonalának megfelelően vesz ebben részt. Ezen pólusok között központi helyet foglalnak el közbeiktatott és közvetítő láncszemek a művészinterpretátor és a művészeti kritika tevékenysége formájában.

A művészeti tevékenység az emberi tevékenység alapvető kifejeződési formáit szintetizálja, mely gyakorlati-szellemi tevékenység. Így az általa létrehozott értékek is kétértékűek: gyakorlatiak és szellemiek. Az M. Sz. Kagan szovjet esztétikájában felvetett koncepciónak megfelelően a művészeti tevékenység az emberi tevékenység alapvető típusainak „szerves egyesítése és teljes egybeesése”, amik újratermelik ennek szubjektív és objektív alkotóelemeit.³ Magában a művészeti tevékenységben és eredményeiben az ember lényegi erőinek olyan jelenségei is helyet kapnak, mint a megismerésre, az érték szerinti orientációra, a kommunikációra, valamint az objektív

² Ivanov V. P. Cselovecseszkaja gyejatyelnoszty-poznanyije-iszkussztvo. K. 1977; Mezsujev V. M. „Kultura i isztorija”. M. 1977; Bueva L. L. Cselovek: gyejatyelnoszty i obsenyije. M. 1978; Kagan M. Sz. Vjegyinom kontekszte. O kulturologicseszkom podhode k izucsenyiju szcenicseszkovo iszkusztva. „Teatr” 1981/3; Mirovozzrcenszkaja kultura licsnosztji. K. 1986. i dr. raboti.

³ Kagan M. Sz. Cselovecseszkaja gyejatyelnoszt. M. o. 1974. sztr. 121.

és szubjektív valóság gyakorlati-szellemi átalakítására való képesség, ami új művészeti valóságnak mint az anyagi-szellemi érték specifikus fajtájának teremtéséhez vezet. A művészeti tevékenységnek feltétlenül az ész, érzelem és akarat egységes működésére kell támaszkodnia, újjáteremtve így az ember szellemi életének egységét meghatározó alapvető koordinátákat.

Feltétlenül ki kell emelni a művészeti tevékenység alapmechanizmusának törvényszerűségeit, melyek kifejeződésre jutnak az általános rendszerben mint olyanban, s ennek alkotórészeiben (a benne megjelenő, emberi tevékenységre jellemző meghatározott típusainak megfelelően) az alrendszerekben. A művészeti tevékenység mechanizmusának legjellegzetesebb vonása a viszony — „egyik a másikon keresztül”, egyik, amely mintegy „átvilágít” a másikon, a „letörölt”, az „elnyelt” és ugyanakkor megőrződött, az összevetés és szellemi közvetítés során mint a kiindulási két komponens minimuma. Így pl. a művészi információ kialakulásának folyamatában megjelennek olyan elképzelések, melyek — „egyik a másikon át” viszonyba kerülve — minőségileg új gondolatot hoznak létre, megőrizve egyidejűleg saját konkrét érzékelhetőségüket.⁴

Magában a művészi alak tartalmát megteremtő művészi információ rendszerében a „keresztül” viszony meghatározott kapcsolatot tételez fel a megismerő és az értékelő jellem információja között. Globálisan tekintve a művészi tevékenységet, az „egyik a másikon keresztül” „az egyik a másikban” viszony mint a kölcsönhatás mechanizmusa jelenik meg magában a világ és az ember művészi tevékenységében és ennek eredményeiben.

Így a művészeti tevékenység az emberi tevékenység sajátos modelljeként jelentkezik annak egységében, mely tevékenység újjáteremti az embernek, mint természetétől fogva társadalmi, történeti és sokmértékű lénynek a lehetőségeit és képességeit. Így az esztétikai kultúra a kultúra általános koordinátáinak megfelelően — mit, hogyan és miért — a művészi tevékenység minden lépcsőfokán újjáteremti az ember lényegi erőit azok széttagolhatatlan egységében. Ezért lehetséges, hogy — ahogy V. P. Ivanov megjegyzi — azokat az emberi erőket „kultiválja”, melyek már a személyiség részei és „a művészet fogalma nem foglalkozásbeli, hanem *kulturális* kérdés, mely kultúra egységes platformot alkot az alkotás aktusai szellemi szinkronizálása és termékei elsajátítása számára”.⁵

Az esztétikai kultúra mintha az adott korszak és társadalom személyiségének sajátos típusa lenne, újjáteremtve ezek fejlődési tendenciáit is. Az esztétikai kultúra ugyanakkor az általános kultúra műalkotásaiban való tükröződése is, melynek meghatározott társadalmi rendszere további változásai és fejlődése lehetőségeinek is kifejeződése.

D. Sz. Lihacsov úgy határozza meg a kultúrát, mint olyan célt, amely maga eszköz is saját céljai eléréséhez. Az esztétikai kultúra a társadalom terméke és eszköz is, ami — ha itt az ideje — különböző társadalmi jelenségeket hoz létre, azaz meghatározott módon megváltoztatja a társadalmat. Adott esetben az esztétikai kultúra jellemzője, hogy hatása a társadalomra, a személyiségre és az individuumra gyakorolt hatáson keresztül valósul meg ezeknek megfelelő modellek kialakulása útján. Ez rokonítja egyébként az esztétikai kultúrát az erkölcsi kultúrával, s magyarázza azt a tényt, hogy minden művészethez tartozó probléma egyben, s elsősorban erkölcsi probléma is.

⁴ Grizova I. A. Metaforicsnoszty kak atribut hudozsesztvenno-obraznovo mislenija. „Filozofszka dumka” 1983/6. 49—51. sztr.

⁵ Ivanov V. P. Cselovecseszka gyejatyelnoszty-poznanyije-iszkussztvo. K, 1977. 213. sztr.

Közismert, hogy Marx úgy határozza meg a személyiséget, mint a társadalmi viszonyok összességét. A személyiség a társadalmi rendszer sajátos modellje. A személyiség az a modell, amely közös egy meghatározott társadalom és korszak jellemvonásainak hordozói számára. A személyiségjellemzőket és a személyiségek közötti kapcsolatokat elsősorban a társadalmi lét határozza meg, s meghatározott stabilitással és ismételhetőséggel rendelkezik. Ebben tér el a személyiség és az individuum. Úgy gondoljuk, hogy a dialektika kategóriáinak nyelvén össze lehet vetni őket mint lényeket és jelenségeket. Az individuum mindig gazdagabb, mivel konkrétsága mindig feltételezi a sokrétűség megismételhetetlenségét (amiért az individuum mindig helyettesíthetetlen), az adott kor meghatározott személyiség-paramétereinek különféle mértékét. A személyiségnek és az individuumnak eltérő az objektivitási foka, jöllehet, természetesen ugyanaz az ember a hordozója ennek és amannak is. A személyiség mindig az adott korszak és társadalom arculatát mutatja, s ezek fejlődésének lehetőségeit is. Addig létezik, amíg léteznek társadalmi determinánsai. Az individuum természetesen szintén kapcsolódik a történelmi körülményekhez és a társadalmi előfeltételekhez.

A személyiség és az individuum abban a sokoldalú emberi tevékenységben jelenik meg, amely az ember biológiai természetének van alárendelve. Az ember lényegi erőinek kifejeződése és birtoklása a társadalom kultúrájában és az ember individuális kultúrájában is megjelenik. Kialakítani a személyiséget lehet, nevelni az individuumot, hozzájárulva ezzel mindkettő fejlődéséhez.

Milyen helyet foglal el ezekben a folyamatokban az esztétikai kultúra, s mi determinálja a személyiségre és az individuumra gyakorolt hatásának lehetőségeit?

Az esztétikai kultúra hordozója mindenekelőtt a művészet mint esztétikai tevékenység és termékei megvalósítója anyagi-szellemi művészeti egységben. A művészet lehetőségeinek specifikumát, s a személyiségre gyakorolt hatását a következő körülmények határozzák meg: a művészet tárgya mint az értékek társadalmi szférája, a művészet lényege és szerkezete mint az emberi tevékenység modelljei a művészet felfogásának izomorfája lényegével és szerkezetével. Ily módon mind sajátos tárgya, mind lényege és speciális szerkezete alapján a művészet az ember lényegi erőinek és újrateremtődésének tükröződése ezek általános és történetileg konkrét egységében. Az esztétikai kultúra annyiban kötődik ehhez, amennyire az ember valódi lényegéhez közelít, azaz amilyen mértékű az egybeesés.

A művészeti értékek létrehozásának, létezésének és működésének folyamata nem jöhet létre két egymással kölcsönhatásban álló pólus jelenléte nélkül — ezek a művész és a műalkotás címzettjei. A felsorolt körülményeknek köszönhetően meg is valósul az a Marx által felvetett közismert tétel, miszerint nem csak arról van szó, hogy az ember létrehozza a művészet tárgyát, de ez utóbbi is megteremti magát az embert, a művészeti tevékenység terméke létrehozza azt a közönséget, amely képes „fogyasztani” őt. A művészet teremtette esztétikai kultúra színvonala és mértéke elvben természetesen hozzájárul a címzethöz, a néző-olvasó-hallgatónál analógiák létrejöttéhez. Az esztétikai kultúrán keresztül pedig a fentebb említett specifikum következtében a művészi értékek befogadásának esztétikai folyamatában az ember rendelkezni kezd saját lényegi erőivel, létrejön ezek egysége, azaz kialakul és fejlődik a személyiség, annak kultúrája.

Marx ezt írta: „az ember először, mint tükörbe, úgy nézett a másik emberre. Az ember Péter akkor kezdett úgy viszonyulni magához, mint emberhez, amikor az ember Pálhoz úgy viszonyult, mint magához hasonlóhoz.”⁶

⁶ Marx: Kapital. MEM. 23. 62. sztr.

Az esztétikai tevékenység folyamatában és eredményében mindig dialógus, mechanizmusa meghatározott átvitelt, szellemi közvetítést, „idegen” körülmények sajátként való átjátszását tételezi fel. Az esztétikai kultúra az ilyen tevékenységekre alkalmas képességek kifejlődését feltételezi. Így jön létre a személyiség majdhogynem megkettőződése, s mások tapasztalatai nyújtotta gazdagodása az élethez hasonlóan. Az ember és az emberiség általános kultúrája annyiban függ össze, amennyiben az ember és az emberiség rendelkezik önmaga, valamint saját lényegi erői felett. A művészeti tevékenység, valamint az esztétikai kultúra a fentebb említett sajátosságoknál fogva mindig az ember önmagához való visszatérését jelenti, a környező világon keresztül, a visszatérést saját lényegéhez a lehetséges konkrét-történeti felfedezéseken át.

Ily módon a művészeti tevékenység és az esztétikai kultúra globális funkciója a személyiség szocializációjában rejlik. Az ember biológiai-társadalmi létezése teljes bonyolultságában akkor válik emberré, amikor veleszületett biológiai „alapja” szocializálódik, amikor kialakul az a képessége, hogy elkülönítse a világhoz és a másik emberhez való viszonyát mint viszonyt. A személyiség szocializálódása a tevékenységgel jár együtt. A körülmények ugyanolyan mértékben teremtik az embert, jegyezte meg Marx, ahogy az emberek teremtik a körülményeket. Ennek értelmében a körülményeknek emberieknek kell lenniük.⁷ A művészet saját eszközeivel a művészet valóságában hozza létre ezeket az emberi körülményeket, elrejtve bennük a címetet mint az ember lényegi erőinek világába, amit az esztétikai kultúra teremt újjá.

A személyiség szocializációjának fejlődése feltételezi a társadalommal való kapcsolatának és kölcsönhatásának megerősödését és fejlődését. A művészet belefoglalja az embert társadalmi kapcsolatainak világába az adott társadalomnak megfelelő létező igények, érdekek, világnézeti irányultságok, erkölcsi elvek stb. komplexitásában. A művészeti tevékenység természete szerint reflexív. A művészet, céljának tekintve az ember visszafordítását saját maga felé mint önfeltárás és önértelmezés, értelmetlen, ugyanakkor az ÉN-ről való meghatározott lemondás, ennek meghaladása nélkül. Így a szépirodalom közvetlenül a társadalmi szisztémába rejtje a személyiséget, apellálva ugyanakkor az intellektuális és emocionális faktorokra is.

Tevékenysége során az ember megkettőzi önmagát. A művészeti tevékenységben az ember „megkettőzi és szemléli” saját teljességét mint társadalmi létének normáját. Az esztétikai kultúrában így módon elválaszthatatlanul jelenik meg a „mit, hogyan és miért alkot az ember” kérdés, és csak ezen az egységen keresztül jelenik meg egyik vagy másik szint. Így rávetíti a személyiségre létezése alapvető törvényszerűségeit, s mindenekelőtt a társadalommal való elválaszthatatlan kapcsolatot.

Fentebb már szóba került az esztétikai kultúra és az erkölcs kapcsolata. Az erkölcsi fejlődés és a személyiség szocializálódásának egyik legfontosabb összetevője. Az erkölcsi törvény (kötelesség) bennünk magunkban nem más, mint az ember társadalmisága, a személyiség és a társadalom összekapcsolódása. A művészi alkotások önzetlen jellege, a csupasz praktícizmustól és utilitarizmustól való idegenkedése determinálja azt a tényt, hogy az eredendő, belülről fakadó erkölcsösség kezdettől fogva az esztétikai kultúra sajátja. Mivel ez utóbbi szemben áll a személyiség egyértékűségével, már ez meghatározza erkölcsi pozícióját. Az eredendő erkölcsiség integráló funkcióval bír az emberi személyiség minden más megnyilvánulásához képest (emlékezzünk pl. Marx gondolatára, melyet az 1844-es Gazdasági-filozófiai kéziratok című műben írt le, amely szerint ítéletet lehet mondani az ember és a társadalom általános kultúrájáról azon viszony alapján, amely a férfi és a nő között fennáll, nevezetesen, hogy mennyire szocializálódott, mennyire emberi ez a viszony; ez utóbbi

⁷ Marx—Engels: Szvjatoje szemejsztvo. MEM. 2. 145—146. sztr.

megítélés feltétlenül erkölcsi momentumokból áll; vagy — alapul szolgálhat az ítélethez, mert jellemző lehet az adott társadalomra, az öregekhez és a gyerekekhez való viszony.)

Úgy gondoljuk, hogy az erkölcs legfontosabb kritériuma az ember társadalmi szükséglete, amelyről Marx azt írta, hogy a szükséglet, melynek gazdagságából kitűnik, milyennek tekinti az egyik ember a másikat. Az esztétikai kultúra azokon a művészi modelleken keresztül hat ennek a szükségletnek a fejlődésére, amelyek a személyiséget imitálják az ezt alkotó társadalmi erők konkrét egységében.

A művészi alkotások önzetlen jellege szorosan kapcsolódik a szépség törvényszerűségeinek kialakulásához, mely törvények globálisan feltételezik az alkotás képességét nemcsak saját tulajdonképpeni mértékében, hanem bármilyen mértékben. Az esztétikai kultúrát illetően ez a képesség határozza meg az alkotásnak azt a módját, amely legyőzi az egocentrizmust, és ezzel hatást gyakorol a személyiség erkölcsi potenciáljára.

A személyiség szocializálódása nem zárja ki, sőt feltételezi az adott kor és társadalom igényeinek megfelelő, azaz társadalmilag jelentős individuum kifejlődését. Az individuum mint az ismétlődő személyiségjegyek megismételhetetlensége jelenik meg, mint a sokféleség konkrét egységének megismételhetetlensége, mint a meghatározottság jellemzője a hegeli terminológiában — „ez”. Az individuum az, amit Hegel „az ember szubjektív belső végtelenségé”-nek nevez. Ha a személyiség a társadalmi viszonyok összessége, az individuum a személyiség és lényegi erőinek sajátos megismételhetetlen kifejeződése, a konkrét egészben, ennek minden pszichológiai és társadalmi jellemzőjével.

A művészeti tevékenység kapcsolódik az individuumhoz, mivel ennek is célja az újratereztetés, mivel bizonyos módszereik azonosak (pl. az individualizálás), s azonos bennük a művész és a mű címezettjének jelentősége. S végül, a művészet lényegi jellemzői és szerkezete folytán az alkotások sajátos jellegű individuumként jelennek meg. Ennek értelmében az esztétikai kultúra, újratereztve az individuális kultúrát, meghatározott igények, érdekek, képességek, ízlés stb. síkján, amik művészi alkotásokban és a hozzájuk való viszonyban öltöttek testet, a maga idején hatást gyakorol az individuum kialakulására és fejlődésére.

Az esztétikai kultúra a tevékenység társát, alkotótársat tételez fel az emberben. S ha a művészet „az ember visszatérése saját magához”, saját maga feltárása, akkor az esztétikai kultúra hozzájárul annak a képességnek a kifejlődéséhez, amely létre tudja hozni önmagát, újratereztetni, mint személyiséget — a társadalmi viszony kifejezőjét és mint az individuális eredetiség megismételhetetlenségét.

Az esztétikai kultúra az öt alkotó komponenseken keresztül hat a gondolkodáskultúrára, az érintkezéskultúra, az érzelmi kultúra, a viselkedéskultúra és a cselekvési kultúra kialakulására és fejlődésére. Pl. a ma olyannyira szükséges újfajta gondolkodásra, a dialektikusra, alkotóra, mely mentes az egyoldalúságtól és sztereotípiáktól, sokféleképpen hat a művészi gondolkodáskultúrája, ami a tartalom kérdését illetően felveti a problémaközpontúság (problemnoszty) kérdését a hosszú ideje létező tematikaközpontúság (tematicnoszty) helyett, ami azzal jár, hogy a gondolkodásnak új módszerekre és eszközökre van szüksége. Lenin, Feuerbach Előadások a vallás lényegéről című művét jegyzetelve „nagyon találó” megjegyzéssel látta el Feuerbach szavait arról, hogy „az írás akkor szellemes, ha, egyebek között, számít az olvasó észére is.”⁸ (Ez egyébként a gondolkodáskultúrának és dialektikájának egyik megfogalmazása a művészi jelleg meghatározott mértékében. I. G.)

⁸ Lenin: PSzSz. 29. 63. sztr.

Az esztétikai kultúra elősegíti egy különleges típusú tevékenységforma, a megértés képességének kifejlődését, ami alapvető kritériuma a szellemi kultúra egészének. Az esztétikai kultúra, hozzájárulva az egységes személyiség kialakulásához, s az individuum fejlesztéséhez az emberben, hat ezen keresztül a társadalom, s egész kultúrájának fejlődésére is.

A személyiség kultúrája, elősegítve annak egységét és önfejlesztésre való képességét, a személyiség társadalmi jelentőségének foka. Ezért különleges jelentőséggel bír a kultúra humanista jellege, azaz a plusz jelű kultúra, amikor benne lel kifejezési formát az emberi lét normája, társadalmi-történeti létének sokoldalú, egységes természete. Ez különösen fontos a társadalom pozitív fejlődése, a negatív következmények sikeres leküzdése szempontjából. Az utóbbiakhoz tartozik az emberi fejlődés egyoldalúságának lehetősége, amit eredményezhet az egyfajta típusú tevékenység végzésére való korlátozódás, a metafizikus gondolkodás, a tudás és ennek értékelése közötti szakadék, az egység és egyetértés hiánya az ész-értelem-akarat működésében. Az ezeket a jelenségeket létrehozó okokkal párhuzamosan megvannak az ezek leküzdésére irányuló eszközök is, amelyek az olyan személyiség alakítására szolgálnak, amittől idegenek lennének az említett korlátozó tényezők.

Az esztétikai kultúra kivieszi részét a leküzdés folyamatából, hozzájárulva olyan egységes, harmonikus személyiség kialakításához, amely képes uralkodni saját lényegi erői felett, s ezáltal képes a világ és saját maga átalakítására.

Befejezésként meg kell említeni egy fontos körülményt. Jelen cikkben arról az esztétikai kultúráról van szó, amely igazi művészeti alkotásokat jelent, azaz a humanista, pozitív jellegű esztétikakultúráról. De az esztétikai kultúra másféle is lehet, az ugyanezen komponensek alkotta jellemzők függvényében: mit, hogyan és miért alkot az ember. Habár alapvető jelentőséggel bír a mi és a miért — az értékes és értéktelen alkotások (antiértékek), s feltételezett funkciójuk, az alkotás célja.

Az esztétikai kultúra hatásának struktúrája és mechanizmusa homlokegyenest ellenkező hatást is kiválthat attól függően, milyen maga az esztétikai kultúra. Az esztétikai kultúra negatív tartalma és iránya (amit ebben az esetben feltételelesen az antiértékek analógiájára antikultúrának nevezhetnénk) nem az ember lényegi erőinek egységét fejezi ki, hanem ezek elszigeteltségét, valamilyen végleg fetisizálását. Ehhez hasonlóan valósul meg a személyiségre gyakorolt hatás is. Emellett nem a személyiség harmóniájának és egységének kialakulása történik, hanem éppen ennek lerombolása. A kör bezárul: az esztétikai kultúrában torz jelenségeket létrehozó okoktól ezeknek a személyiségre gyakorolt hatásán keresztül — és pedig azon személyiség felé, amely képtelen saját lényegi erőinek teljes birtoklására és az önfejlesztésre, azaz a kiinduló okok leküzdésére.

A jelen periódusban alapvetően fontos és jelentős az emberi tényező szerepe. „A világ nem elégíti ki az embert, s az ember elhatározza, hogy tetteivel megváltoztatja azt.”⁹ Hogy ezek a tettek forradalmi átalakuláshoz vezessenek, a személyiségnek, mint a társadalmi viszonyok hordozójának, mint a társadalmi szükségletek kifejeződésének alkotóan aktívnak kell lennie, az intellektus, az erkölcsiség, a civilizáltság magas fejlettségi fokával kell rendelkeznie, hogy képes legyen lényegi erőinek teljes egységben való megjelentetésére.

A lényeggel és a hatás céljának struktúrájával adekvát esztétikai kultúra jelentősen hozzájárul ennek az egységnek a kialakulásához és fejlődéséhez, az általános kultúra és a cselekvőképes személyiség mint ennek társadalmi jelentőségű kifejlődéséhez.

⁹ Lenin: PSzSz. 29. 195. sztr.

РОЛЬ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ

Социалистическое общество желает видеть личность многогранной и гармоничной, которая способна на творческое преобразование мира и самой себя, на познание своих возможностей и их активное использование. В формировании личности центральное место занимает эстетическая культура. Поэтому данная статья стремится раскрыть сущность и специфику эстетической культуры.

Носителем эстетической культуры, в первую очередь является искусство. Влияние искусства, оказываемое на личность, обусловлено многочисленными обстоятельствами; среди последних именно предмет искусства подвергается в статье глубокому анализу.

I. A. Grizova

THE ROLE OF AESTHETICAL CULTURE IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF PERSONALITY

Socialist society wants to see the personality as a manysided and harmonic being, who is able to transform itself and the world in an active way and, besides, to recognise and to make use of its possibilities. Aesthetical culture has a central role in the choice of becoming a personality. For this reason the task of the essay is to disclose the essence and the specific features of aesthetical culture.

The medium of aesthetical culture is art, first of all. The effect, exercised by art on personality, is influenced by many circumstances, from which the object of art is analysed thoroughly.